

Verdwaald schot of zelfmoord?

Interview

Ruud Paesie

Een reconstructie van de ontploffing op een slavenschip voor de kust van Afrika in 1785 resulteerde in een boek.

Door onze redacteur
Karel Berkhout

Het zou zo een keten van actiescènes kunnen zijn in een film van Steven Spielberg of Paul Verhoeven. Op een slavenschip verbreken enkele slaven 's nachts hun boeien en bevrijden hun lotgenoten. De tweehonderd mannen en vrouwen overmeesteren de bemanning en veroveren met geweld het schip.

Vanaf de kust komen honderden, Afrikanen in kano's aangepeddeld, terwijl een Engels schip het slavenschip probeert te veroveren. Als de gevechten op hun hevigst zijn, explodeert het schip.

Het is allemaal echt gebeurd. Met het Zeeuwse slavenschip De Neptunus, op 17 en 18 oktober 1785, voor de westkust van Afrika. Alleen al omdat er 400 mensen bij omkwamen, is de slavenopstand op de Neptunus „de meest dramatische opstand in de slavenhandel door Europeanen”.

Dit concludeert historicus Ruud Paesie in *Slavenopstand op de Neptunus*, waarin hij reconstrueert wat er die nacht is gebeurd. Zijn boek leest beurtelings als een thriller, een reisverhaal en het verslag van een speurtocht door de archieven. „Wat ik vooral wilde vinden was een antwoord op de vraag: is het schip ontploft door een verdwaald schot in de kruitkamer of hebben de slaven het schip zelf opgeblazen”, vertelt Paesie (60) in zijn huis in Middelburg.

Paesie is geen doorsnee-historicus. Hij werkt als psychiatrisch verpleegkundige en heeft geen geschiedenis gestudeerd. Als duiker vond hij bij de Maldiven op de zeebodem een gezonken VOC-schip en schreef daar een boek over. Zo werd historicus en expert in de slavenhandel. Zo publiceerde hij over de opstand op een ander slavenschip, de *Vigilantie*.

Opstanden waren zeldzaam. Tijdens de transatlantische slavenhandel maakten Europeanen ongeveer 36.000 'driehoeksreizen', waarbij ze in Afrika slaven kochten en die doorverkochten in Noord- en Zuid-Amerika. Bij ongeveer 500 reizen kwamen de slaven in opstand - voor zover bekend. „Bij maar vier opstanden hebben de slaven zelf het schip opgeblazen”, vertelt Paesie. „Dat maakt de opstand op de Neptunus bijzonder.”

„In de lugt gesprongen”

Maar de vraag is dus of de slaven op het Zeeuwse schip dat hebben gedaan. Sommige historici houden het op een verdwaald schot in de kruitkamer, afkomstig van het Engelse schip. „Dat is de gebruikelijke conclusie bij zeeslagen”, zegt Paesie. Amerikaanse historici denken volgens hem dat er sprake was van een collectieve zelfmoordactie. „Toen ik dat las, dacht ik: echt een idee van onze tijd. We horen nu veel over bijvoorbeeld IS, en over mensen die bij een aanslag bereid zijn zelfmoord te plegen. Ik dacht: het bewijs daarvoor zal ik wel nooit vinden.”

Maar tijdens een ander onderzoek stuitte Paesie in het gemeentearchief in Zierikzee op een notariële akte, waarin werd gesproken over de Nep-

Ruud Paesie in zijn woonhuis in Middelburg.

tunus die „in de lugt gesprongen” was. Die akte bracht archiefstukjes Paesie op het spoor van notariële akten in andere archieven, met daarin onder meer verklaringen van opvarenden. Zo kon hij de reis reconstrueren.

Op deze reis gaat vanaf het begin alles fout, vertelt Paesie. „De reis is slecht voorbereid. De bemanning drost en ze moeten een nieuwe bemanning halen. En *last but not least*: de lading, waarmee de slaven via ruilhandel moesten worden betaald, was te weinig aantrekkelijk voor de Afrikaanse slavenhandelaars. „De scheepsjongen van wie ik een notariële verklaring heb gevonden, hoorde de kapitein meermalen zeggen: de lading is niet goed.”

Het aankopen van de slaven verloopt dan ook moeizaam. „Ze zijn bijna anderhalf jaar onderweg om slaven in te kopen”, zegt Paesie. Al die tijd zitten de slaven in de bloedhutte op het schip en sterven er tientallen. „Doorgaans kwam slaven op schepen in opstand als ze slecht behandeld werden.” Dat was hier waarschijnlijk ook het geval.

Vrouwen gaven informatie door

De kapitein gaat ook slecht om met zijn bemanning. „Met een verhouding van één bemanningslid op tien slaven moest de kapitein kunnen steunen op zijn bemanning. Dat kon

hij niet, hij had steeds met muiterij te maken”, vertelt Paesie. „Onderling waren er taalproblemen. Van de circa dertig bemanningsleden waren er maar zes Nederlanders, de rest waren Duitsers en Scandinaviërs.”

De kapitein is van boord als de slaven die avond in opstand komen. De bevrijdingsactie moet goed zijn voorbereid, want de slaven nemen het schip snel over. Paesie: „Er moet

CV RUUD PAESIE

Duiker werd historicus

Ruud Paesie (60) is onbezoldigd onderzoeker bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam. Hij doet onder meer onderzoek aan de geschiedenis van de goederen- en slavenhandel in Zeeland.

Paesie studeerde medicijnen en politicologie, maar maakte de studies niet af. Hij werd sportduiker en pp de Maldiven maakte hij kennis met een VOC-gezonken schip waarover hij een boek schreef (2002) schreef. In 2008 promoveerde hij op het proefschrift *en Lorrendrayen op Africa*. (2008), waarin hij aantoonde dat het Nederlandse aandeel in de slavenhandel groter was dan gedacht.

vooraf communicatie zijn geweest. Daar speelden vrouwen een rol in omdat die vrij rond konden lopen en informatie konden doorgeven. 's Avonds ging het luik dicht en zaten de mannen benedendeks geketend. Misschien deden de vrouwen wel wat voorwerk.” Enkele slaven springen overboord, de meesten blijven.

De reconstructie laat volgens Paesie zien dat de Afrikanen wel degelijk in staat waren om een opstand te organiseren. „Dat blijkt niet alleen uit de voorbereiding, maar ook uit wat daarna is gebeurd. Er wordt wel gezegd dat de Afrikanen niet met buskruit konden omgaan, maar daar gingen al meer dan honderd jaar buskruit en vuurwapens heen. Ze konden er goed mee omgaan. Ze konden zelfs geschut bedienen.”

Dat blijkt vooral nadat de bemanning zich heeft overgegeven en het schip wordt prijsgegeven. Al snel komt een Engelse slavenschip aanvaan. „De Engelsen wilden het schip veroveren”, zegt Paesie. „Honderden Afrikanen kwamen ook van heinde en ver aanroeien om het schip te plunderen. Een zwarte Anglicaanse missionaris die daar woonde, schreef: ‘Wat doen jullie, jullie zijn je eigen mensen aan het bejagen om ze te kunnen verkopen als slaaf?’ Dat monsterverbond tussen Europeanen en Afrikanen vond ik schokkend.”

Is dit een onaangename waarheid voor mensen die de slavenhandel uitsluitend zien als een misdrijf dat uitsluitend is begaan door Europeanen? „De politieke en maatschappelijke opvattingen over slavenhandel lopen nogal uiteen en de discussies daarover ook”, zegt Paesie voorzichtig. „Er is een groep die herstelbetalingen wil voor de nazaten van slaven en die de slavernij betreft bij de Zwarte-Piet-discussie. Er is een spanningsveld tussen historici zoals ik, die zich beperken tot empirisch onderzoek - de bronnen - en historici voor wie ook mondelinge overleveringen meespelen.”

Was er inderdaad sprake van collectieve zelfmoord? „De opstandelingen zeggen tegen de Afrikanen die ‘te hulp schieten’: als je leven je lief is, verlaat dan het schip, want wij willen de blanken doden en het schip oplazen.” Zes opvarenden vertelden later dat de slaven het ruim ingingen en het buskruit aanstaken. „Hadden ze hierover vergaderd? Is er een leider geweest die zei: we gaan het doen? Dat weten we niet, maar gezien hun acties lijkt het erop dat erover is gesproken. Dat ze bereid waren tot de laatste man te vechten.”

Ruud Paesie: *‘Slavenopstand op de Neptunus*, Uitgeverij de Walburg Pers. 160 pagina's, prijs €19,95